

Fráter Zoltán

Rákóczi, a haladó hagyomány

A Rákóczi hadnagya és *A Tenkes kapitánya* ideológiája

Az alcímben megjelölt filmeket több évtizede forgatták, mégis mindkettőt elevenen őrzi a kulturális emlékezet. *A Rákóczi hadnagya* – minden idők harmadik legsikeresebb magyar filmje – csaknem hét és fél milliónyi nézőszámmal büszkélkedhet, *A Tenkes kapitányát* pedig annyiszor ismételte a televízió, hogy mindenkinek látnia kellett. Előrebocsátom, hogy esz-széisztikus vizsgálódásaimat nem az elmarasztalás szándéka vezérli, csupán a korabeli ideológia óhatatlan beszüremkedésére szeretnék rámutatni, minden ítékezés nélkül. Kaján-nak vélhető megjegyzéseim mellett is mindkettőt remek szórakozást nyújtó alkotásnak tartom, igazi filmnek, amely életek, sorsok megismerését kínálja az azonosulás és elutasítás élményszerű lehetőségével, és ami a fő, sohasem unalmasan. Ezek a filmek gyerekkorom mélyrétegéhez tartoznak, a hősi múlt sikerein ámulva – kivált a Tenkes kapitánya kaland-jain – nőttem fel.

Mindezekén túl a két film futólagos összevetése azért sem tűnik érdektelennek, mert a *Tenkes* pontosan egy évtizeddel a *Rákóczi hadnagya* után készült. *A Rákóczi hadnagya*t 1953-ban forgatták, s 1954-ben mutatták be. *A Tenkes kapitánya* tévésorozat volt, 1963-ban gyártották, és először 1964 januárjában vetítették, az egyes részeket hetente egyszer, szombatoként sugározta a televízió. Mindkettő műfaja történelmi ka-

landfilm, mindkettő Rákóczi korában játszódik. Mindkét film forgatókönyvírója – Barabás Tibor 1957-ben, Örsi Ferenc 1967-ben – a sikeres bemutató után három évvel ifjúsági regény formájában is megírta a történetet. Mérsékeltlen merész, ám többnyire helytálló feltevés, hogy a történelmi témát feldolgozó művek nem csupán abban az idősíkban játszódnak, amelyet megjelenítenek, hanem saját korukról is szólnak. S ha önkéntelenül rajtuk van a megírás, elkészítés idejének lenyomata, akkor ezt a bizonyos lenyomatot a mindenkori alkotás olyan velejárójának, hozzátartozójának tekinthetjük, amely érdemes az elemzésre. Különösen, ha az egymáshoz képest nem túl távoli – évtizednyi – megvalósulás ellenére két különböző korszakban születtek, s ennek következtében eltérő ideológia áll mögöttük. Már csak azért is tanulságos lehet a hasonlóságok és különbségek összevetése, mert a két filmet egyébként meglehetősen szoros szálak fűzik egymáshoz. *A Tenkes kapitánya* rendezője, Fejér Tamás negyedszázada a pályán volt már (és a televíziózás kezdeteinél is jelen volt), mégsem kapott engedélyt magas költségvetésre, ezért a *Tenkes* csatajeleneteit, faluképeit a *Rákóczi hadnagyából* illesztették be a sorozat részeibe. Igaz, hogy a *Rákóczi hadnagya* mozifilm, a *Tenkes* pedig eredetileg tévésorozat volt, de a páratlan népszerűség miatt csakhamar – né-

mileg rövidített – mozifilmváltozatát is zajos sikerrel kezdték vetíteni.

Összeköti a két filmet Zenthe Ferenc személye is, aki a *Rákóczi hadnagyában* Fekete Miskát, a kuruc katonává váló életvidám szabadlegényt játszotta, a sorozatban pedig Eke Mátét, magát a Tenkes kapitányát. Már maga a névadás – meglehet, akaratlanul – rájátszik a folytatás elképzelhetőségére: a Fekete nevet mintegy megtisztítva, a sallangok elhagyásával, a hasznos betűk kiemelésével keletkezett a szántó-vető képzetkörhöz kötődő Eke. A hasonló hangzású rész-egész megoldással mellesleg az ötvenhat utáni általános elkedvetlenedésben, országos komorságban az akkori csodavárás igénye is beteljesült. Mondhatnánk, a nézők által megkedvelt Fekete Miska meghal ugyan a csatában, tíz év múlva azonban mégiscsak feltámad mint a Tenkes kapitánya, erősítve a naiv hitet, hogy a magyarokat nem lehet legyőzni.

Az azonos történelmi téma és a két film hasonló konfliktusainak apró elmozdulásai éles fényvel világítják meg az ideológiai különbségeket. 1953 nyarán fordulat következik be a magyar politikában, Rákosi uralmát Nagy Imre miniszterelnöksége váltja fel. A szellemi élet résztvevői azonnal megneszelik a szabadabb levegőt hozó változást. Az Írószövetségben az év őszén a Révai-Horváth Márton-féle kulturális vezetéssel leszámoló ártékelések hangzanak el. Örkény István például az új korszak beköszöntével az Irodalmi Újságban az írói hivatásról szólva üdvözlí, hogy az író szépítés nélkül írhat, saját felelősségére teret kap a kísérletezésre, és megszűnik illusztrátor lenni. A filmesek úgymond testközelből, még a forgatás közben érzékelik az új idők új dallamát. Jól

sejtik, hogy különösebb probléma nélkül a film elejére tűzhetik azt a jelenetet, amelyben a labancok garázdálkodását mutatják be, azt, ahogyan az utolsó zsák búzát, az utolsó háziállatot is elviszik a nyomorgó parasztok háza tájáról. Az ötvenes évek elejének padláslesöpréseire emlékeztető jelenet pár évvel előbb nem kerülhetett volna vászonra, míg ötvenhárom nyarán a közelmúltat idézve már ezzel indul a film. S ha mindezt még az elnyomó labancok számlájára lehetett volna írni, az már összetettebb történelemábrázolásra utal, hogy a portyázó kurucok is elhajtanának egy borjút, ám azt a falujába belovagló kuruc vitéz szerencsére megakadályozza. Mozgóképpé fogalmazódik az a felismerés, hogy egy korszakon belül, például a Rákóczi-szabadságharc évei alatt (vagy akár a szocializmusban) lehetnek változások, sőt jobbra fordulhat az élet. Új korszak tudatosítását jelzi a filmben az a további mozzanat, ahogyan a Felvidékre érkező Vak Bottyánról a néző szimpátiáját már elnyert főszereplő beszél. Amikor Vak Bottyán átveszi a felvidéki csapatok irányítását, és úgy hírlí, a hónapokig tétlenségre kárhoztatott kurucok végre kiélhetik harci kedvüket, Bornemissza János örömmel kiáltja: „Hej, te Miska! Más lesz most a világ, itt van Bottyán apánk, megyünk a labancra!” És valóban: Bottyán kifizeti az elmaradt illetményt, ráadásul kitűnő kenyeret ad a vitézeknek. Lám, a nehézségeket egy csapásra megoldhatja az új ember, aki kiválóan ért a hadviseléshez, ugyanakkor emberséges vezető, táplálva azt a hitet, hogy a legválságosabb helyzetekből is van kiút, csak meg kell találni a megfelelő hőst. A hérosz kultusza, maga a heroizálás nem volt idegen az ötvenes évek gyakorlatától. Nem elhanyagolható módosulás azonban,

hogy az új keletű nagy egyéniség közel áll a néphez, ismeri az úgynevezett egyszerű emberek gondjait, hiszen közülük való.

A film egyébként kulturális értelemben is épít a magyar hagyományra. Rákóczi hadnagyát Bornemisszának hívják, igaz, hogy Jánosnak, és nem Gergelynek, mint Gárdonyi egi hősét, de így is, karakterében mintha kései leszármazottja volna Bornemissza Gergelynek. Szépséges szerelme, Bíró Anna neve Kriza János balladagyűjteményében olvasható, a hajdúkkal útnak induló Bíró Szép Anna történetében. Az áruló, haszonleső kuruc katonát Suhajdára keresztelték, s a nem túl kellemes hangzás iránti ellenérzést fokozza, hogy Kosztolányi *Fürdés* című novellájának a saját fiát öntudatlanul vízbe fojtó szereplője is Suhajda. A *Tenkes* névadásában csak egyetlen irodalmi előzményt fedezhetünk fel, a Buga Jakab énekét idéző furfangos szegénylegény nevében. A filmek eszmeisége természetesen mindvégig a szocialista-kommunista értékrendben marad, nem a háború előtti időt, és végképp nem a világháború idejét sírja vissza. Amikor a *Rákóczi hadnagy*ában a labancok sáncmunkára ítélik a falu népét, kinek ne jutott volna eszébe a nem is oly régen még munkaszolgálatra vagy malenkij robotra kényszerített lakosok megalázó körülmények közötti, ingyenes dolgoztatása. Ez a jelenet az elnyomó hatalom még élénken élő, fenyegető felidézésével arra is emlékezteti a korabeli nézőt, hogy az ötvenes évek sanyarú jelene még mindig elviselhetőbb, mint a közelmúlt borzalmai. A lázításnak sem a Rákóczi-kor idején, sem a háborús és háború utáni években nem lehet eredménye, hiszen a kuruc érzelmű falu népének nincs szakszervezete, a világháborús idők-

ben pedig a szükségállapot kihirdetésével megszűntek a demokratikus megbeszélések, noha kétségtelen, ha lettek volna is valamiféle tárgyalások, akkor sem tudtak volna elintézni semmit az eleve megalkuvó, szocdem befolyás alatt álló, korrupt szakszervezetek. (Nagyjából ez a politikai kizárólagosságra törő kommunista álláspont az ötvenes években.) Így aztán, aki a kirótt munka ellen lázít, mint a filmben Bíró Anna, annak tömlőcben a helye. Annának persze igaza van, amikor a kényszermunka ellen bujtogat (ez akár a sztahanovista munkarend kritikájaként is felfogható), mégis el kell buknia, mert magányos hősként, egyedül lázad, nem elég öntudatos, nem ismerte fel még a párt vezető szerepét, 1708-ban.

A szervezetséget és a fegyelmet márpedig alapvető követelményként ábrázolja a film. János a saját feje után indítja a portyát, melynek során falujukba is betérnek. A vitézségért strázsamesterré lépteti elő Bottyán generális, ám egyénieskedő kilengéséért áristomot, azaz fogdát kap, igaz, egy évre felfüggesztve. A romlatlan humorú szabadlegény, Fekete Miska és kompániája nem akar kurucnak állni, inkább megbújnának az erdőben, mint afféle korabeli partizánok. A saját kezdeményezésű, rajtaütészerű akcióknak azonban nincs helye, s Bottyán hatására még Miska is beáll a reguláris seregbe. Kissé másképpen van ez már a tíz évvel későbbi, Kádár-kori *A Tenkes kapitány*ában. Eke Máté, a Siklós környéki kuruc kapitány parancsot kap a vesztes csatában megsebesült Béri Balogh Ádámtól: „Máté fiam... Te idevaló vagy... ismered a vidéket. Te itt maradsz. Egy perc nyugtot se hagyjál a labancnak. Akiket sanyargat, azokat keresd. Mind a te katonád lesz.” Mi más az, midőn

a brigadéros partizánharcra biztatja katonáját, mint a decentralizálás első kísérlete, a helyi erők kezdődő aktivizálása, a körülményekhez igazodó harcmodor bevezetése? Aki nincs ellenünk, az velünk van! Adott (és főleg indokolt) esetben saját elképzeléseket is lehet érvényesíteni. A későbbi részekben – a sorállományú tisztből immár a Tenkes kapitányává egyéniesült – Eke Máté a rövidesen vele társuló Siklósi bácsival, Buga Jakabbal és az önkéntes falubeliekkel együtt ott csap le, ahol csak tud, a jugoszláv partizánfilmekből ismerős akciókkal riogatva a várat megszálló elnyomókat. A kádári politikában van helye már az egyéni kezdeményezésnek! Különösen, ha az a felsőbb vezetés tudtával és jóváhagyásával történik.

A két filmben igen hasonló a motiváció, amelynek hatására a nem harcos emberek a kurucokhoz csatlakoznak. A kuruc érzelmű siheder legényke, Matyi eleve kuruc katona akar lenni, de majd csak Bottyán fogja felvenni János hadtestébe dobosnak. Matyi a polgári ellenállás első lépését azután teszi meg, amikor az útbaigazítást kérő labancok megütik. Nem az eredeti úti céljukhoz vezeti őket, hanem a kurucok karjaiba. A *Tenkesben* a háborúval szemben semleges, csak a munkájának élő bognármester először megtagadja Buga Jakab kérését, s nem hajlandó kifürkészni, mit szállítanak a labancok. De akkor már a kurucok mellé áll, amikor a labanc osztag ételt-italt rabol tőle, és a tengely- és kerékcseré árának kifizetése helyett megpofozzák. A nem éppen makarenkói, mégis hatásos pofon észre téríti az iparából élő mestert, és beáll a kuruc partizánokhoz.

Kalandfilmhez illőn a kuruc-labanc szembenállás két részre osztja a világot, jókra és rosszakra. Jók a

kurucok, mert az igazságért, szabadságért, hazájukért harcolnak, rosszak a labancok, mert idegen, elnyomó érdekeket szolgálnak, miközben kizsákmányolják a szegény népet. Az ellentétnek megfelelően az igazi kuruc jellem nyílt, vitézi, kardforgatáshoz, harchoz értő, nemes eszméért küzdő, és – ahogy mondani szokták – nem nélküli a kedélyes tulajdonságokat sem, van jóízű humora. A legjobb példa erre maga Fekete Miska, akinek tréfás megjegyzései, ártatlan lóditásai, Münchhausen-féle meséi sokszor megnevettetik társait és a nézőt is. És ott van természetesen észjárásával, szókimondásával Anna öccse, Bíró Matyi, aki az általa gyűjtött madártojásokat ajándékként saját süvegében nyújtja át Bottyánnak, de rögtön figyelmezteti is a hadvezért, hogy „Aztán a süvegemet visszaadja, hé!” Magától értetődő, hogy Fekete Miska halála után ő lép a helyébe, övé lesz az elesett vitéz kardja, folytatva nemcsak a harcot, hanem azt a hozzáállást is, amit Miska megtestesített. A *Tenkesben* kuruc oldalról a kemény kötésű, ám kedélyes Buga Jakab a népi humor forrása, már a nevének is derűs, magyaros íze van. De a titkos üzenetet hozó, trombitáló vándordíák sincs híján a humorérzéknek, kivált amikor a knédlit utáló ezredestől knédlit kér az együtt elfogyasztandó vacsorára, vagy amikor azt mondja, az egérlyukban is meglapul, ha úgy adódik. Legtöbbször persze a labancokon nevetünk. Szinte kivétel nélkül komikus figurák, kezdve a sokat akaró, de nem túl lángeszű ezredestől, butácska feleségén át a nagyokos Bruckenbacker kapitányig, akinek már a nevét sem lehet komolyan kimondani. Egyáltalán, a *Tenkes* labancai mind ügyefogyott, tehetetlen, kissé idióta katonák (ábrázolásuk ennyiben sematikusabb, mint a *Rákóczi*

hadnagya labancaié). Érthető, hiszen a labancok a szabadság eltiprásáért, a magyarok leigázásáért, vagyis rossz ügyért harcolnak, ennek megfelelően gyávák, ármánykodók, kegyetlenkedők, a civil lakossággal szemben gyakran élnek a testi fenyegetés eszközével. Felső körökben – kivált a *Rákóczi hadnagyában* – elkényeztetett, úrhatalmú arisztokraták ülnek, hisztériázó császárral, ügyefogyott haditanáccsal, tehetségtelen főtisztekkel.

A szokásos jók-rosszak ellentétén túl mindkét filmben megjelenik azonban a vélhetőleg szovjet mintából átvett, korabeli sémára emlékeztető árnyaltság is a kuruc tábor, vagyis a „mieink” ábrázolásában. A belső ellenség veszedelme is testet ölt a birtokait féltő, kétkulacsos Inczedy báró, az áruló Suhajda és társai alakjában. Nem eleve, születésüktől fogva rossz emberek ők, csak éppen – a köz érdekével szemben – elsősorban saját érdekeik szerint cselekednek. Inczedy a vagyonát, befolyását próbálja megtartani a többes játszmaival, Suhajda pedig fülig szerelmes Annába, s úgy véli, ha valahogyan házat, telket szerez, ha kitör a jobbágyorsból, a lány szeretni fogja őt. A meg nem értett, elutasított szerelmes férfi szánandó figura, a néző csak azért nem sajnálja, mert aljas eszközökkel küzd szerelme beteljesedéséért, például azt hazudja a lánynak, hogy János életét vesztette. A labanccá vált Suhajda végképp nem bír magával, és a börtönben ráront az ott sínylődő Annára. Kettejük dulakodása hasonló összefüggésben ismétlődik *A Tenkes kapitánya* csárdajelenetében, ahol az áruló, belső ellenségből megélhetési alkalmazkodóvá szelídült, gyorsan gyarapodni vágyó, pénzéhes Dudva György próbálja a kapitány kedvesét, Veronikát erőszakosan jobb belátásra bírni. Ez

már a Kádár-kor lehetőségeit jelzi: gyarapodni lehet, de csak tisztességgel, a szorgos munka érdeme szerint, fokozatosan: ki kell várni a sort a telefonra, Trabantra, hétvégi telekre. Aki mindent azonnal akar, a nagy fogás reményében, az ne csodálkozzék, ha igyekezetében végül magára gyújtja a házat, mint Dudva úr a csárdát.

A kalandfilm nélkülözhetetlen kelléke a hőstett. A *Rákóczi hadnagya* legdicsebb hadi eseménye, ahogy az illik, Bornemissza János nevéhez fűződik, ő fogja el az osztrákok generálisát, és viszi Rákóczi udvarába, a fejedelem ezért elő is lépteti hadnaggyá. A *Tenkesben* Eke Máté voltaképpen minden részben végrehajt kisebb-nagyobb hőstetteket, hol a borospincében, hol a csárdában intézi el a labancokat, hol a mezőn vagy az erdőben futamítja meg őket, hol tőzsérnek, fürdőmesternek, vásárolónak, sörmérőnek öltözve okoz nekik kárt, hol a puskaport, hol a haditervet orozza el tőlük. Kissé szokatlan módon az igencsak jelentős haditettnek számító tábornokrablást mégsem ő viszi véghez, hanem jó barátja, Buga Jakab. A Tenkes kapitányának ekkor már ennél is fontosabb feladata van. A tömlőcbe zárt asszonyok és néhány férfiember segítségével a siklósi várat kell megszereznie, méghozzá belülről, kitörve abból a pincéből, ahol napokig kínozták. Saját szabadulása egyben a vár felszabadulásával lesz egyenlő. A *Tenkesben* a tábornok elfogásának igazi tétje a siklósi vár elfoglalása. Azért kell a hintón érkező tábornokot hintóstul, kocsistul, testőröstül elrabolni, hogy az üldözésükre induló katonákkal is kevesebb labanc legyen a várban. Ennek megfelelően a jelenet nem csupán részletezőbb, hanem mulatságosabb és kisebb jelentőségű is, mint a *Rákóczi hadnagyában*.

Noha Buga Jakab és a foglyul ejtett tábornok kocsikázásával ismétlődik a hintó-jelenet, csakhogy itt már a majdani „legvidámabb barakk” szellemében, kevésbé hősiiesen, sokkal inkább meseszerűen, szinte groteszk megformálással. Már az erődítmény udvarára begördülő hintó eltérítése is észrevétlenül, ellenállás nélkül megy. A pincében megbújó Buga Jakab felrántja a batár ajtaját és beugrik az ülésre, társa, a labancnak öltözött kuruc legény felpattan a bakra, ahol fejbe veri a fogathajtót és átveszi a gyeplőt. A felsorakozott tisztek, élükön az ezredessel, csak akkor ocsúd-
nak, mi történt, amikor a kocsi már kihajtott a felvonóhídon. Maguk után csalják az egyébként is megfogyatkozott katonák többségét, így aztán alig marad fegyveres a várban, kezdődhet a tánc. Buga Jakab pipáját szívogatva, ráérősen kocsikáztatja a tábornokot, és már-már szorulna nyaka körül a hurok, mígnem Béri Balogh Ádám brigadéros arra portyázó csapata, no meg Siklói bácsi és lelkes bandája meg nem szabadítja az üldözőktől. A kissé deus ex machina megoldás üzenete azonban talán éppen az, hogy bár az egyéni hősiesség jutalmat érdemel, de szorongatott helyzetben csak az összefogás mentheti meg a magányos harcost, s a felsőbb erők nem is hagyják cserben a jó ügyért küzdő, jó embert, az ilyen rendes állampolgár mindig számíthat a testvéri segítségre.

A két film a kívánatos boldog vég követelményének is eleget tesz, méghozzá mindkettő hasonló módon, hatalmas éljenezéssel, a korabeli szóhasználatot érvényesítő vivátozással zárul. Néhány különbség azért itt is akad. A *Rákóczi hadnagya* záróképében a felsorakozott kuruc sereg előtt maga a fejedelem tart lelkesítő beszédet, amelyet a tömeg lelkesen

éljenezget. „Katonák, fiaim! Kemény, nehéz csaták állnak előttünk, de zászlóinkat a szabadság lengeti, kardunkat a nép kovácsolta. Otthonainkért, a hazáért, a szabadságért, kurucok, előre!” Óriási „vivát” hangjaival és a kuruc zászló lobogásával ér véget a film, felemelő, ünnepi pillanat ez. Még az akadémikusoktól is alig zavarja, hogy csak a zászló felső része látszik, amelyen a Pro libertate – a szabadságért – felirat ékeskedik, viszont a zászló színe – az eredeti zölddel ellentétben – jól láthatóan vörös, vajon miért? Kétségtelen, hogy Rákóczi zászlaját kockázatos lett volna a film végén lobogtatni, hiszen az „magyar módra vágott”, azaz piros-fehér sávozott zászló, más néven Árpád-sávok lobogó volt, amelynek használata a szocializmus építésének éveiben túrhetetlen volt, s mind a mai napig vitatott kérdés. A sávokon a fejedelem jelmondata olvasható: *Iustam causam Deus non derelinquet* (Az igaz ügyet nem hagyja el az Isten). Valószínűleg ilyen okok miatt használták – egyébként indokoltan – a kuruc lovasság zászlaját, habár nem zöld színben. Isten egyébként is messzire vezető, bonyolult fogalom, a film nem kívánta ezzel terhelni a nézőt. A *Tenkes* utolsó részének végén a kapitány levágja kardjával a siklói vár fokáról a Habsburg-zászlót, és személyesen ő maga tüzi ki a Pro libertate feliratú kuruc lovassági zászlót, amely a történelmi rekvizitumok szerint fecskefarkú lenne, de ezt a sajátosságát itt mellőzték, s mivel a *Tenkes* fekete-fehérben készült, a lobogó színe sem érzékelhető. Isten itt is kimarad, híven az akkoriban érvényes törvényhez, amely nem csupán a vallásszabadságot deklarálta, hanem a lelkiismereti szabadságot is, azaz bárki lehetett egészen nyugodtan ateista, különösen, hogy Isten az

államigazgatásban nélkülözhető volt. A sorozat zárásaként az örvendező sokaság boldog ordítása a győzelemnek, önmaguk dicsőségének szól, már csak abból a meggondolásból is, hogy egyébként sem hittan- vagy történelemórán vagyunk, hanem a hatvanas évek közepén, az egyre szaporodó tévékészülékek országában. Miközben a felvonóhidon bevonuló kurucok lovai a császári zászlókat tapossák, megérkezik személyesen Béri Balogh Ádám, megöleli a kapitányt, majd a várudvarban a népfrempolitika jegyében látványosan kezét fog Siklósi bácsival mint a népi ellenállás paraszti képviselőjével, utána kezét ráz a kerékgyártó Viktor mesterrel, a szakiparos munkásosztály megtestesítőjével is. A vasrács fölötti osztrák címert Buga Jakab lövi szét, mindeközben zúg a szünni nem akaró „vivát”. A Tenkes a gondoskodó-megmentő, paternalista hozzáállás képével zárul: a kapitány még az utolsó előtti pillanatban belelő az ezredes által az emeleti ablakban

meggyújtott puskaporos hordóba, miáltal az a merénylő kezében robban szét, értelmetlenül és megbüntette az ezredest, aki a népre támadt.

A valamelyest lazuló kötelékű Nagy Imre-időszakban készült *Rákóczi hadnagya* és a szocializmus alapjainak lerakását követő kádári konszolidáció terméke, *A Tenkes kapitánya* azonos történelmi korban játszódik, de mindkettőn megfigyelhető forgatásuk évének más-más ideológiai nyoma. Maga a téma alkalmas volt mindkét korszakban a megfilmesítésre, hiszen még a legvonalasabb pártemberek is tudták, hogy a Rákóczi-szabadságharc mint az elnyomók és elnyomottak harca a marxista osztályideológia szempontjainak is megfelel. S bár a szabadságért vívott harc nagyurak és jobbágyok *szükségszerűen* átmeneti összefogása volt a házára támadó ellenséggel szemben, a főnemes és földesúr Rákóczi vezette felkelés mégiscsak „haladó hagyományaink” közé tartozik.